

Egy XIX. századi selyemkötény restaurálása

Takácsné Varga Ágnes

A felsőfokú textil szakrestaurátori képzés befejezéseként egy XIX. századi úri hímzéses selyemkötény volt a vizsgatárgyam. A kötény 1991-ben került a Jósa András Múzeumba vásárlás útján. A tulajdonos egy régi, középnemesi, nyíregyházi család, a Maár család volt. Az ajándékozó információja szerint a kötényt báli ruhához kiegészítőként használták a család nőtagjai, tehát ünnepi alkalomra készült, gazdagon díszítették. A kötényen törökös elemeket, kufi írásra hasonlító motívumokat alkalmaztak. Díszítésére bőven használtak selyem és fémszálás hímzőfonalat. Ez utóbbival készült a kötény nagy részét díszítő tamburhímzés és horgolás.

„A kötény az öltözködés legősibb és a régi Egyiptom idejétől napjainkig lényegében változatlan darabja. Formája alig változott, rendeltetése is majdnem állandó: a ruhát óvja munka közben. A XVI. század második felében és a XVIII. század második felében többször is divatkellék lett, drága anyagból hímzéssel, csipkével díszítették. A XIX. század végén és a XX. század elején divat a teakötény és a koktélkötény, a nemzeti és népviseletek tartozékának hatására.” (KYBALOVA–HERBENOVA–LAMAROVÁ 1974. 543.)

A tárgy készítése technikai adatai

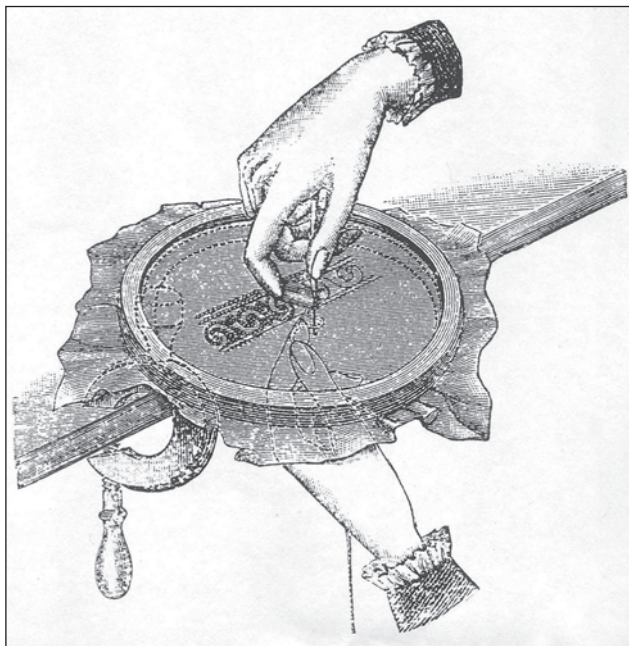
Selyemhímzések

A kötényt díszítő selyemhímzés sodratlan selyemfonallal, laposöltéssel készült. Színei: sárga, drapp, mohazöld, világoskék, kávébarna, barackrózsaszín és natúr árnyalatúak. A kötény szélét kontúrozó selyemhímzést huroköltéssel készítették. A horgolt sávok kontúrvonalát keresztöltéssel zárták le.

Az úri hímzés a XVI–XVII. század jellegzetes magyar hímzésfajtája. A perzsa-török díszítőelemek már a hódoltság előtt megjelentek a magyar hímzéseken. A hódoltság megszűnésével a motívumok, színek tovább éltek, nem tűntek el. Az úri hímzést nemcsak főúri díszöltözéseken alkalmazták, hanem a kismemesi és polgári családok mindennapjaiban is gyakran előfordult. A cse-csemőingtől a halott kezébe adott keszkenőig szinte mindent ezzel a hímzéssel díszítettek (EMBER 1980. 21.).

Fémszálás hímzés

Hímzőfonala selyem bélfonalú réz, tamburtechnikával készült (1. kép). „A tamburhímzés a láncöltéssel készült hímzések csoportjába tartozik. Alkalmazták a kontúrvonalak hímzésére vagy felület kitöltésére egyaránt a legváltozatosabb anyagokon. A láncöltést egyszerű varrótüvel,

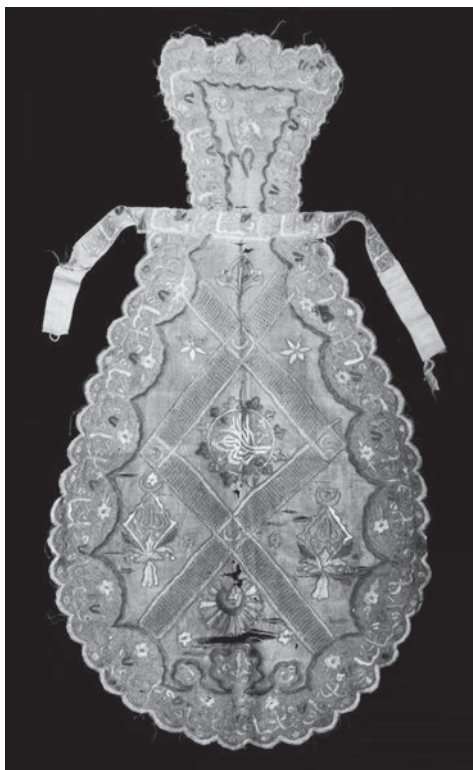

1. kép

A tamburhímzés technikája

Fig. 1

Techniques of tambour embroidery

horgos végű tamburtűvel vagy géppel varrták. Ez egyike a legelterjedtebb hímzsmódoknak. A legkorábbi tűvel varrott hímzéstöredékek a pazyryki ásatáson kerültek elő (Kr. e. 180). De találtak ezzel a technikával készült hímzéstöredékeket Közép-Ázsiában, Kínában, Észak-Mongóliában és a Krímben is. A francia udvar hímzőmestereinek visszaemlékezései alapján a horgos végű tűvel, kereten készülő tamburhímzés az 1760-as évek körül válik kedvelté Európában. A hímzőmesterek selyemruhákat, mellényeket díszítettek ilyen módon. Az 1780–1850 körüli időszakban, amikor ez a technika a virágkorát élte, muszlin alapra is alkalmazták, sőt gyakran a varrott láncöltés és a tamburtűvel készült együtt fordul elő ugyanazon az anyagon. A „tambur” elnevezés a hímzőráma alapján történik (tambur = dob). A kerek hímzőrámát dobrámának is nevezik, amin a tamburhímzést általában készítik. A hímző a keretbe feszített anyagot függőlegesen rögzíti, így mind a két keze szabad és a munka mindkét oldalához kényelmesen hozzáfér. A speciális tamburtű a horgolótűhöz hasonlóan horogban végződik, másik végét csavarral egy nyélbe rögzítik. Korábban a tűt készítették csontból, elefántcsontból, fából, majd fémből. Praktikus okokból a munkához célszerű egyágú fonalat, fémfonalat vagy erősen sodrott fonalat használni. Tamburhímzés technikával gyöngyhímzést is lehet készíteni.” (GOSTELOW 1982. 53–61.)¹ A tamburhímzés sajátosan hazai változata a gyetvai hímzés.

Horgolt csipke applikáció

Az általam restaurált kötényhez selyem bélfonalú rézszálat használtak. A horgolt csipke egész pálcákból áll egyszerű láncszembe dolgozva.

Alapszövet

A kötény anyaga taft kötésű fehérítetlen selyemgaze.

$$\begin{aligned} \text{Szövetsűrűség: } L_s &= 27/ \text{cm}^2 \\ V_s &= 33/ \text{cm}^2 \end{aligned}$$

2. kép

A kötény restaurálás előtt

Fig. 2

Apron before restoration

¹ A fordítást a felsőfokú textil szakrestaurátori képzésen témavezetőmnek, Sipos Enikőnek köszönöm!

3. kép
Szakadások a kötényen

Fig. 3
Splittings on the apron

A restaurálási folyamat

A tárgy restaurálás előtti állapota

A kötény selyem alapszöveve erősen szakadozott, szálakra bomlott. Nagy, barna vízfoltok voltak rajta. A selyemhímzés kopott, hiányos, színei kifakultak. A világoskék hímzés 90%-a kikopott. A korábbi tisztítások során levérzett, környezetét elszínezte. Ugyancsak a színezék levérzésére utaló, barnás elszíneződések több helyen előfordultak a barna selyem környezetében. A kötény szélét díszítő tamburöltéssor sok helyen elvált a selyemtől, szakadozott, hiányos, felbomlott volt. A világoskék selyemszalag, amelyet utólag géppel varrtak a kötényhez, foltos volt, lánc- illetve vetülékfonalai szabadon lebegtek. Egyik vége hiányos volt (2–3. kép).

A kívánt kezelés

A kötény restaurálására a muzeológussal egyetértésben a konzerváló módszert választottam, azaz az adott állapot konzerválását tisztítás után, megerősítését, alátámasztását. A hímzés hiányait nem pótoltam.

Az alkalmazott kezelés ismertetése

A munkát a kötény szétbontásával kezdtem, részeire szedtem.

Egy tárgy tisztításának módját minden esetben annak anyaga és állapota határozza meg. Esetemben egyrészt a szennyeződés mértéke – de főleg a tárgy erős kiszáradása – a nedves tisztítást indokolta. Ellene szólt viszont, hogy a kék és barna színezékek nem bizonyultak stabilnak.

A tisztítási próbák során megpróbáltam a színezék rögzítését 5%-os ecetsav oldattal. Ez a kezelés stabilizálta annyira a színezéket, hogy utána egy rövid ideig tartó mosószeres mosást a tárgy veszély nélkül elviselt. Így a tisztítást Hostapon tartalmú mosófürdőben végeztem. Ennek előnye, hogy igen kis mennyiség kell belőle és alacsony hőmérsékleten is hatékonyan tisztít. Poláros és nem poláros szennyeződésekre egyaránt jó. Oldatából dús hab képződik, mely szükségtelenné teszi a tárgy mozgatását mosás közben.

A tisztítás után többször bő, desztillált vizes öblítés következett, majd a kötény darabjait henger segítségével emeltem ki a mosókádból, hogy a nedves textília a víz súlyától ne szakadozzon tovább. A tisztítás eredményeképpen a tárgy érezhetően lágyabbá, jobb fogásúvá vált.

A kötényt üveglapon szárítottam, miközben a lánc- és vetülékszálakat eligazgattam, majd lesúlyozva szárítottam.

A darab annyira rossz állapotban volt, hogy a teljes alátámasztás mellett döntöttem. Az alátámasztó anyag kiválasztásakor figyelembe vettem a kötény alapszövetének anyagát, szövését és

4. kép

A szakadások megerősítése

Fig. 4

Firmament of the splittings

5. kép

A szakadások megerősítése a hímzések mentén

Fig. 5

Firmament of the splittings along the embroideries

színét. Az alábéleléshez végül kreplint választottam. Az alátámasztás előtt a kreplint kifőztem, hogy mentes legyen a kikészítő anyagoktól. Megfeszítem nem kellett, színe nem ütött el a selyem alapszövet színétől. Kifőzés után a kreplint is üveglapon szárítottam szálakra igazítva, így száradás után nem kellett vasalnom.

Száradás után a kötény részeit egyenként a kreplinre fektettem úgy, hogy mindkét anyag szálirányai egyezzenek.

A varrókonzerválást maradó fércel kezdtem a textília egész felületén, selyem varrószállal a kötény közepétől kezdve a szélek felé haladva, így rögzítve a két anyagot egymáshoz. A szakadások mentén a motívumok kontúrjában fércöltéssel erősítettem meg a két anyagot, ugyancsak festetlen selyem varrószállal a szakadásokra merőlegesen. A szakadásokat

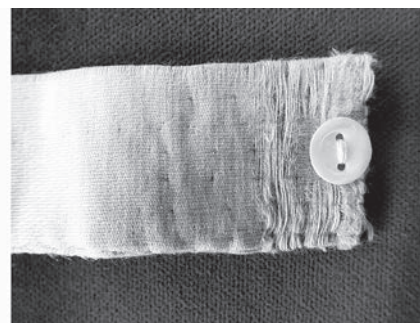

6. kép

A selymszalag gombakasztós vége restaurálás után

Fig. 6

Button fixing end of the silk ribbon after restoration

7. kép

A selymszalag gombos vége restaurálás után

Fig. 7

Buttoned end of the silk ribbon after restoration

átfogó öltéssel konzerváltam festetlen dupla selyemszállal.

A kötény szélén körben, a huroköltés tövében festetlen lenszállal fércöltéssel erősítettem meg a két anyagot. A kreplint körbevágтам a tárgy kontúrjától kb. 1 cm-re. Ezután beszegtem a kreplint, majd a kötény szélén végigfutó lebegő tambursort erősítettem vissza festetlen selyemszállal, fércöltéssel (4–5. kép).

A kötény alsó és felső részét azonos módon restauráltam.

A megkötésre szolgáló selyemszalagot szétbontás után széthajtottam, lefejttem róla a gombot és a varrott gombakasztót. A tisztítást szintén Hostapon nemionos mosószer habjával végeztem. Többszöri bő, desztillált vizes öblítés után üveglapon szárítottam. Közben elrendeztem a szálakra bomlott részeket a szalagon. Az alátámasztáshoz selymet választottam, amelyet Heliogrün 5GL színezékkel festettem a kívánt „fakó” színre.

Száradás után a selyemszalagot ráhelyeztem a megfestett alátámasztó selyemre úgy, hogy a két anyag szálirányai egyezzenek. Azokon a helyeken, ahol a szalag szálaira bomlott szét, gondosan elrendeztem egyenként a lebegő szálakat. Maradó fércel erősítettem a szalagot az alátámasztó anyaghoz megfelelőre festett selyemszállal. A szétmállott, szakadozott helyeken átfogó öltéseket alkalmaztam (6–7. kép).

Alátámasztás után a szalag alsó részét beférceltem, majd a még széthajtogatott szalagra felvarrtam a hímzett pántot. Félbehajtottam a szalagot, majd a másik fél oldalt is beférceltem. Ezután összeállítottam a kötényt és az eredeti állapothoz hasonlóan gépöltéssel varrtam össze pamutszállal (8–10. kép).

A kész, restaurált tárgy a Jósza András Múzeum iparművészeti raktárába került.

Összegzés

A kötény restaurálásával a tárgy állapota jelentősen javult, az anyag szakadásait megerősítettem. A hiányzó hímzőfonalakat nem pótoltam, de ez a

9. kép

A restaurált kötény részlete

Fig. 9

Detail of the restored apron

8. kép

A restaurált kötény

Fig. 8

Restored apron

tárgy esztétikai megjelenését nem rontja. A megfelelő tárolási, kiállítási és szállítási előírásokat betartva immár kiállítható műtárggyá vált.

10. kép

A kötény központi motívuma restaurálás után

Fig. 10

Central motif of the apron

Irodalom

EMBER 1980.

V. Ember Mária: Régi textiliák. Corvina Kiadó, Budapest 1980.

GOSTELOW 1982.

Mary Gostelow: Embroidery book. Penguin Books, Harmondsworth 1982.

KYBALOVA–HERBENOVA–LAMAROVÁ 1974.

Ludmila Kybalova – Olga Herbenova – Milena Lamarová: Képes divattörténet az ókortól napjainkig. Corvina Kiadó, Budapest 1974.

TAKÁCSNÉ VARGA Ágnes

Jósa András Múzeum
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 57
e-mail: restagi66@gmail.com

Restoration of a 19th century silk apron

In the study, I present the process of restoration of the 19th century embroidered silk apron that once belonged to the Maár family of Nyíregyháza. The apron was made for gala events. Female members of the family wore it with ball dresses. The apron was richly decorated with silk and metal thread embroidery and crochet application. The survey of the object's state was followed by the disassembly and then the cleaning of the apron. After that, I supported the object from beneath and made a sewing conservation. The restoration of the silk ribbon that served fixing, went on in the same way. The closing phase of the process was the sewing of the apron and the ribbon. The restored object was taken to the applied art storage room of the Jósa András Museum.

Ágnes TAKÁCSNÉ VARGA

Jósa András Museum
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 57
e-mail: restagi66@gmail.com